

บทที่ 2

การแบ่งแยกและแผนการณ์ยึดครองแอฟริกาของชาวยุโรป

ประเมินผลก่อนการเรียนรู้บทที่ 2

ท่านมีความรู้ในเรื่องต่อไปนี้หรือไม่

1. เหตุใด ในระยะแรกๆ ชาวยุโรปจึงไม่สนใจแอฟริกา
2. สาเหตุอะไร ที่ทำให้ชาวยุโรปมาประชุมที่เบอร์ลิน เพื่อแบ่งแยกแอฟริกา
3. ชาวยุโรปมีแผนการณ์อย่างไร ในการยึดครองแอฟริกา

เค้าโครงเรื่อง

1. ผลประโยชน์จากแอฟริกา
 - 1.1 สาเหตุต่างๆ ที่ทำให้ชาวยุโรปไม่สนใจแอฟริกา
 - 1.2 การต่อต้านการทำงานของพวกเผยแพรศาสนาและนักวิชาการ
 - 1.3 ข้ออ้างต่างๆ ที่อังกฤษใช้ในการยึดครองแอฟริกา
 - 1.4 การสร้างเมืองและปัญหาสังคม
 - 1.5 การถ่ายทอดความรู้และวิชาการให้ชาวพื้นเมือง
2. การแบ่งแยกแอฟริกา
 - 2.1 การประชุมแห่งเบอร์ลิน เพื่อแบ่งแยกแอฟริกา
 - 2.2 สมาคมนานาชาติแห่งแอฟริกา
 - 2.3 ผลของการประชุมแห่งเบอร์ลินเกี่ยวกับคองโก
3. แผนการณ์ยึดครองแอฟริกาของชาวยุโรป
 - 3.1 แผนการณ์ยึดครองแอฟริกาของอังกฤษ
 - 3.2 สาธารณรัฐทรานส์वालหรือสาธารณรัฐแอฟริกาใต้
 - 3.3 สงครามบัวร์
 - 3.4 การยึดครองแอฟริกาตะวันออกของอังกฤษ
 - 3.5 การยึดครองแอฟริกาตะวันตกของอังกฤษ
 - 3.6 การยึดครองดินแดนต่างๆ ในแอฟริกาของฝรั่งเศส

- 3.7 อุปสรรคต่างๆ ของปอร์ตูกีสในการล่าอาณานิคมในแอฟริกา
 3.8 การล่าอาณานิคมของเยอรมันในแอฟริกา

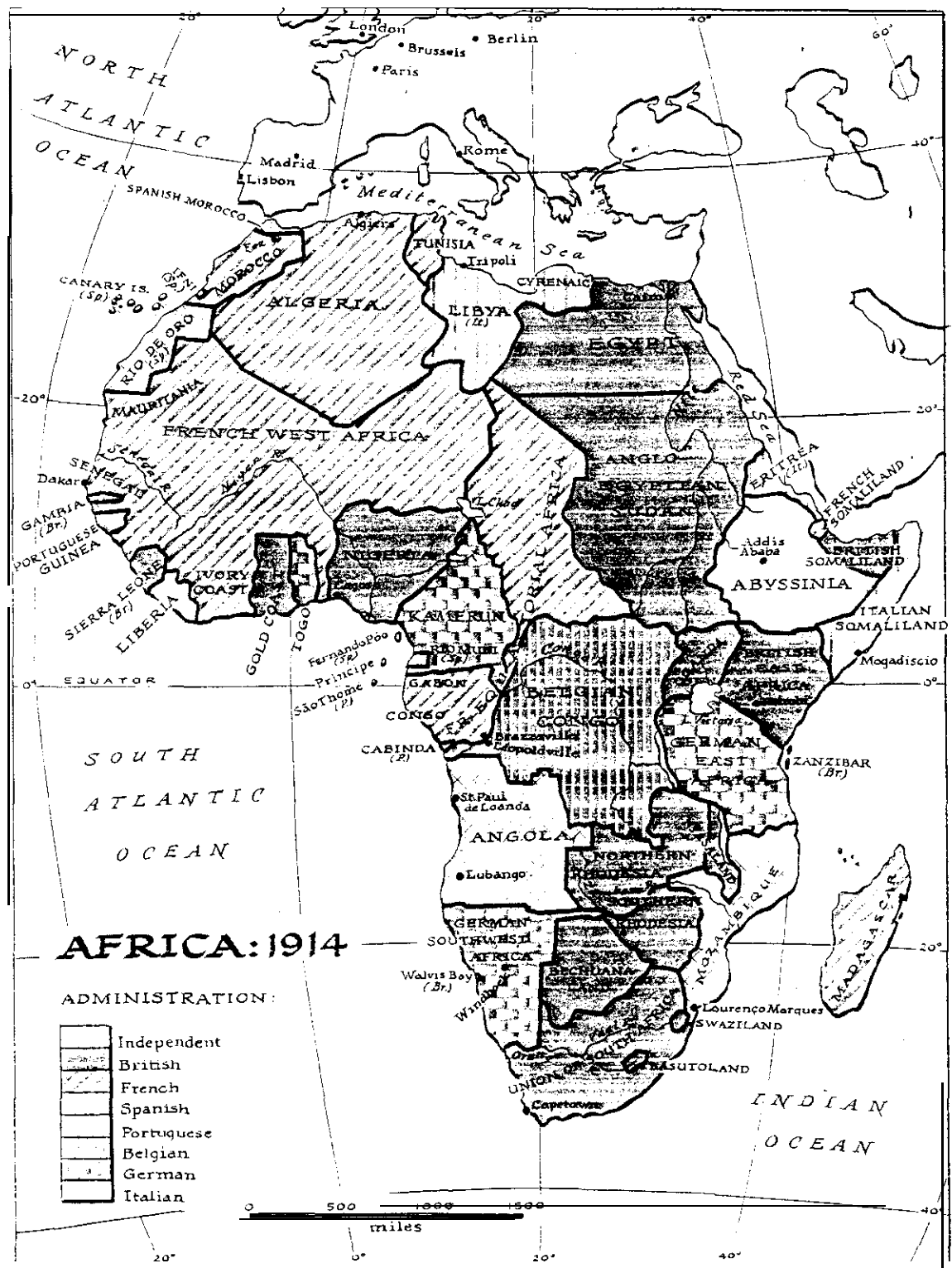
สาระสำคัญ

1. ในระยะแรกๆ ชาวยุโรปไม่สนใจแอฟริกา เพราะชาวยุโรปยังไม่เห็นคุณค่าและผลประโยชน์จากแอฟริกา แต่เมื่อชาวยุโรปเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับจากแอฟริกาแล้ว ชาวยุโรปจึงทำการสำรวจแอฟริกาอย่างละเอียด ในรูปแบบของนักเผยแพรศาสนาและนักวิชาการแล้วต่างก็หาข้ออ้างและวางแผนการณต่างๆ เพื่อที่จะเข้าครอบครองแอฟริกา
2. เมื่อชาวยุโรปต่างก็หวังที่จะเข้ายึดครองแอฟริกา ทำให้เกิดความหวาดวิตกว่า การแย่งแย่งผลประโยชน์ของชาวยุโรป จะทำให้เกิดวิกฤตการณ์อันจะนำไปสู่สงครามระหว่างชาวยุโรปได้ ออตโต บิสมาร์ค อัครมหาเสนาบดีแห่งปรัสเซียและนายกรัฐมนตรีแห่งจักรวรรดิเยอรมัน จึงถือโอกาสเชิญผู้แทนจากประเทศต่างๆ ให้ไปประชุมที่แบร์ลิน เมืองหลวงของจักรวรรดิเยอรมัน เพื่อจัดทำเงื่อนไข ในการที่จะไม่ให้ชาติต่างๆ เข้าไปครอบครองแอฟริกาอย่างเสรี
3. เงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชาวยุโรปจัดทำ ณ กรุงแบร์ลิน กลายเป็นช่องว่างที่เปิดโอกาสให้ชาวยุโรปสามารถทำการยึดครองดินแดนของแอฟริกาที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีป การล่าอาณานิคมของชาวยุโรปเข้าไปภายในส่วนลึกของทวีปแอฟริกาจึงเริ่มขึ้นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

จุดประสงค์การเรียนรู้

หลังจากอ่านจบบทที่ 2 แล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายถึงเหตุผลที่ทำให้ชาวยุโรปในระยะแรกๆ ไม่สนใจที่จะเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในแอฟริกา
2. อธิบายถึงจุดประสงค์แท้จริง ที่ทำให้ชาวยุโรปมาประชุมที่กรุงแบร์ลิน
3. อธิบายถึงยุทธวิธีของชาวยุโรปชาติต่างๆ ในการทำการยึดครองแอฟริกา

ความนำ

ระหว่าง ค.ศ. 1880 - 1930 ชาวยุโรปประมาณ 50 ล้านคน ได้เดินทางข้ามน้ำข้ามทะเล เพื่อจะไปเสี่ยงโชคและหาหนทางที่จะสร้างฐานะของตนในดินแดนโพ้นทะเลของทวีปต่างๆ ชาวยุโรปเหล่านั้น ต่างก็อ้างเหตุผลต่างๆ กัน บ้างก็อ้างว่าต้องการขยายพื้นที่ทำกิน ต้องการที่จะขยายกิจการทางธุรกิจทั้งทางด้านการค้า การหาตลาดสินค้าและแหล่งวัตถุดิบ ซึ่งเป็นผลมาจากความเจริญของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ทางภาครัฐบาลก็ต้องการขยายอำนาจทางทหาร (การเมือง) ทางด้านศาสนาก็กระหายที่จะทำการเผยแผ่ศาสนาคริสต์แข่งกับพวกอาหรับที่นับถือศาสนาอิสลาม ทางด้านสื่อสารมวลชนก็ช่วยกระพือข่าว เพื่อกระตุ้นให้ชาวยุโรปออกไปแสวงหาโชคและที่ดินทำกิน ชาวยุโรปเป็นจำนวนมากจึงออกเดินทางแสวงหาโชคไปยังทวีปต่างๆ แต่ก็มีเพียงจำนวนเล็กน้อยเท่านั้น (เมื่อเทียบกับเปอร์เซ็นต์) ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานในทวีปแอฟริกาทั้งๆ ที่แอฟริกาเป็นดินแดนอยู่ใกล้ยุโรปมากที่สุด¹ อะไรคือสาเหตุที่ทำให้ชาวยุโรปจำนวนมากไม่สนใจทวีปแอฟริกา

1. ผลประโยชน์จากแอฟริกา

1.1 สาเหตุต่างๆ ที่ทำให้ชาวยุโรปไม่สนใจแอฟริกา

การที่ชาวยุโรปส่วนมากไม่สนใจแอฟริกา อาจจะเป็นเพราะ ชาวยุโรปส่วนใหญ่ รู้จักที่ดินดอนเหนือของแอฟริกาที่อยู่ระหว่างทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลทรายสะฮารา ซึ่งเป็นที่ดินที่มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่น จึงไม่มีที่ดินว่างเปล่าพอที่จะให้ชาวยุโรปเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ได้ นอกจากนี้ชาวยุโรปก็ยังไม่พอจะรู้เรื่องเกี่ยวกับบริเวณตอนใต้สุดของทวีปแอฟริกา (แอฟริกาใต้) ซึ่งใน ค.ศ. 1886 มีข่าวการค้นพบแร่ธาตุมีค่า เช่น เพชร และทองคำ ในเคนยา หรือเคนียา (Kenia) และโรเดเซีย (Rhodesien) แต่ดินแดนทั้งสองนี้ ขณะนั้นเป็นเมืองปิด คือห้ามคนแปลกหน้าเข้าเมืองทั้งสองนี้ ในขณะที่ดินแดนส่วนอื่นๆ ของแอฟริกา โดยเฉพาะดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีป ซึ่งเป็นป่าดงดิบและที่ราบสูงที่ทุรกันดาร ยังไม่มีใครรู้จักมาก่อนเลย ชาวยุโรปส่วนมาก ซึ่งหวังที่จะทำการเพาะปลูกและสร้างผลผลิตต่างๆ ในดินแดนโพ้นทะเล จึงไม่กล้าเสี่ยงที่จะไปลงทุนทางด้านเกษตรกรรมในแอฟริกา ถึงแม้ว่าในระยะต่อๆ มานักลงทุนสามารถค้นคิดวิธีหากำไรในแอฟริกาได้บ้าง แต่นักลงทุนเหล่านั้นก็ต้องคิดทบทวนถึงการลงทุนที่สูงมาก จนแทบจะทำให้ผืนแผ่นดินของแอฟริกา มีราคาและค่าแพงกว่าทรัพยากรที่จะหาได้

¹Fischer Weltgeschichte: Afrika von der Vorgeschichte bis zu den Staaten der Gegenwart. Band 32. 1966 (Frankfurt am Main, Fischer Bucherei GmbH.) p. 181.

จากในดินแดนของแอฟริกา ถ้าหากจะมองดูทางด้านธุรกิจการค้ากันบ้าง แอฟริกันน่าจะเป็นตลาดสินค้าสำเร็จรูปของชาวยุโรป เมื่อดูเพียงผิวเผินก็น่าจะเป็นเช่นนั้นได้ ทั้งนี้เพราะชาวแอฟริกันต้องการสินค้าทุกชนิด แต่เมื่อคิดถึงผลกำไรที่ชาวยุโรปคิดหวังที่จะได้จากชาวแอฟริกันแล้ว ก็เห็นได้ชัดว่า ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้เลย ทั้งนี้เพราะชาวแอฟริกันไม่มีกำลังเงินและไม่มีของมีค่าพอที่จะแลกเปลี่ยนกับสินค้าของชาวยุโรป ฉะนั้นการแสวงหาความร่ำรวยในแอฟริกา จึงไม่ใช่สิ่งที่จะทำได้ง่าย ๆ อย่างไรก็ตาม ยังมีชาวยุโรปบางพวก หวังที่จะได้ประโยชน์จากแรงงานของแอฟริกัน ซึ่งคนส่วนมากคิดว่า เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพ แต่ความจริงมิใช่เช่นนั้น ซึ่งเราพอจะเรียนรู้ถึงคุณค่าแรงงานของพวกแอฟริกันได้จากสุภาษิตของฝรั่งเศสที่ว่า “แรงงานที่เลวอย่างทาสแอฟริกัน” (*Wie ein Neger schufteten*)² ทั้งนี้เพราะชาวแอฟริกันไม่ขยันและไม่กระตือรือร้นในการทำงาน ถึงแม้ว่าพวกอิสลามจะได้เผยแพร่วัฒนธรรมและเคยมีอิทธิพลครอบงำแอฟริกา เป็นเวลามากกว่า 500 ปี แต่พวกเขาก็ไม่สามารถแก้ไขหรือปลุกฝังนิสัยใหม่ให้กับชาวแอฟริกันได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดครองแอฟริกาแล้ว ฝรั่งเศสสามารถใช้แรงงานของชาวแอฟริกันให้เป็นประโยชน์ต่อฝรั่งเศสได้บ้าง เช่น ใช้เป็นแรงงานทหารที่เรียกว่า “กองทัพนิกัล” (*Senegalesen*) ซึ่งได้พิสูจน์ความสามารถของกองทัพนิกัลในสงครามโลกทั้งสอง³

1.2 การต่อต้านการทำงานของพวกเผยแพร่ศาสนาและนักวิชาการ

ถ้าจะมองในแง่ของพวกเผยแพร่ศาสนาและพวกนักวิชาการแล้ว จะเห็นได้ว่าพวกเผยแพร่ศาสนาและพวกนักวิชาการ ต่างก็พยายามที่จะเป็นผู้นำในการขยายการแสวงหาอาณานิคมให้กว้างขวางออกไป แต่พวกเผยแพร่ศาสนาและพวกนักวิชาการต่างก็ไม่สามารถแสดงผลงานของตนให้เห็นได้อย่างเด่นชัด ดังนั้นพวกผู้แทนในรัฐสภาของทั้งฝรั่งเศสและอังกฤษ จึงต่างก็ปฏิเสธที่จะให้งบประมาณในการแสวงหาอาณานิคม เพราะพวกผู้แทนในสภาต่างก็เห็นว่าค่าใช้จ่ายในการแสวงหาอาณานิคม (เผยแพร่ศาสนาและค้นคว้าทางด้านวิชาการ) ในแอฟริกา ได้ประโยชน์ไม่คุ้มกับการลงทุน ดังนั้น ถ้าหากรัฐบาลจะเสี่ยงลงทุนทางด้านนี้ก็จะเป็นการหลอกลวงเงินภาษีของประชาชน รัฐบาลอังกฤษจึงประณามและสั่งให้ยกเลิกการขยายอาณานิคมตามแผนการณ์ของนักเผยแพร่ศาสนาและนักวิชาการ นอกจากนี้รัฐบาลอังกฤษยังประกาศห้ามการค้าทาสในแอฟริกา รัฐบาลอังกฤษประณามว่า การค้าทาสแบบเสรีของชาวยุโรปและความพยายามของชาวยุโรปที่จะให้คนต่างศาสนาหันมานับถือศาสนาคริสต์นิกาย เป็นเพียงเครื่องมือของพวกนักเผยแพร่ศาสนาและนักวิชาการ ที่โฆษณาชวนเชื่อ เพื่อขอเงินงบประมาณ

²“Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 183.

³“Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 183.

ประมาณแผ่นดินไปใช้ ดังนั้น รัฐบาลอังกฤษจึงสั่งห้ามการค้าทาสอย่างเด็ดขาด และสั่งให้พวกนักเผยแพรศาสนาและนักวิชาการ ตลอดจนข้าราชการของอังกฤษที่ประจำอยู่ตามเมืองอาณานิคมต่างๆ ให้ช่วยเป็นหูเป็นตาแก่รัฐบาลในการจัดการค้าทาสระหว่างทวีปและจัดการกดขี่แรงงานของทาสทั้งในส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีปแอฟริกาและในทวีปอื่นๆ ส่วนประเทศฝรั่งเศสนั้น ถึงแม้ว่ารัฐบาลฝรั่งเศสต้องการที่จะกอบกู้สถานะแห่งความปราชัยของ ค.ศ. 1870 (ความปราชัยของฝรั่งเศสต่อปรัสเซียในสงครามฟรังโก-ปรัสเซีย) เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับสาธารณรัฐใหม่ของฝรั่งเศส แต่รัฐบาลของฝรั่งเศสก็ไม่เห็นด้วยกับการแสวงหาอาณานิคมด้วยวิธีการของพวกนักเผยแพรศาสนา และนักวิชาการ⁴ จะเห็นได้ว่าทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการแสวงหาอาณานิคม ต่างก็ไม่สนับสนุนในการที่จะแสวงหาอาณานิคมให้ลึกเข้าไปภายในทวีปแอฟริกา แล้วทำไมเล่าประเทศต่างๆ ในยุโรปจึงเข้าครอบครองดินแดนส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีป ทำไมรัฐบาลของประเทศต่างๆ ในยุโรปจึงเรียกร้องให้มีการแบ่งสันปันส่วนทวีปแอฟริกา

1.3 ข้ออ้างต่างๆ ที่อังกฤษใช้ในการยึดครองแอฟริกา

ในระยะแรกๆ อังกฤษออกแสวงหาอาณานิคม โดยมุ่งหวังผลประโยชน์ทางด้านการค้ามากกว่าที่จะแสวงหาความตื่นเต้นทางการเมือง แต่เมื่ออังกฤษแสวงหาอาณานิคมนานๆ อังกฤษจึงมีแนวความคิดและนโยบายใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากแนวความคิดดั้งเดิมดังตัวอย่างที่ข้าพเจ้านำมาให้พิจารณา

1.3.1 ในระยะแรกๆ ชาวอังกฤษมีความรู้สึกว่า ทองทะเลทุกแห่งเป็นเสมือนบ้านของชาวอังกฤษ ฉะนั้น ในระยะแรกๆ ชาวอังกฤษจึงรวมเอาทะเลของทวีปแอฟริกาเป็นท้องถิ่นที่ชาวอังกฤษจะต้องดูแล และรักษาเอาไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ถึงแม้ว่านักเดินเรือชาวอังกฤษไม่ต้องการที่จะทำตนให้เป็นเครื่องมือของนักธุรกิจ ซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือทางการเงินที่ใช้จ่ายในการเดินทางและค้นคว้าวิจัยทางด้านวิชาการต่างๆ แต่ด้วยเงินช่วยเหลือจากนักธุรกิจนี้เอง ที่ทำให้การเดินทางของชาวเรือและงานค้นคว้าวิจัยทางวิชาการก้าวหน้า ชาวอังกฤษจึงต้องการที่จะค้นคว้าและรุกรืบหน้าเข้าไปภายในส่วนลึกของทวีปแอฟริกา⁵

1.3.2 ชาวอังกฤษมองดูการแสวงหาอาณานิคมเป็นเสมือนการทำให้การค้ามั่นคง และมีผลกำไรตามเป้าหมาย ดังคำกล่าวอ้างของ คอบเดน (Richard Cobden)⁶ ที่ว่า

⁴Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 183.

⁵Ibid., p. 224.

⁶Richard Cobden (1804-1865) นักเศรษฐศาสตร์การเมืองชาวอังกฤษสนับสนุนให้อังกฤษเข้าไปทำการค้าในดินแดนของประเทศต่างๆ แต่คอบเดนไม่สนับสนุนให้อังกฤษแสวงหาอาณานิคมในรูปแบบการยึดครองดินแดน

“การแสวงหาอาณานิคมน่าจะกระทำได้ในรูปของการติดต่อค้าขายที่ได้เตรียมการเอาไว้อย่างดี” ฉะนั้น รัฐบาลอังกฤษจึงพยายามที่จะไม่ปกครองแอฟริกาในรูปแบบการปกครองโดยตรง รัฐบาลอังกฤษจึงปกครองแอฟริกาในรูปอาณานิคมที่มีการปกครองตนเอง ทั้งนี้เพื่อรัฐบาลอังกฤษจะได้ไม่ต้องให้เงินในการสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือแอฟริกาเป็นจำนวนมาก คอบเดนมีความคิดว่าเงินที่จะใช้ในการลงทุนที่แอฟริกาควรจะเป็นเงินที่หาได้จากแอฟริกาเอง หรือจะพูดว่า รัฐบาลอังกฤษควรจะเลี่ยงต่อการผจญภัยในแอฟริกา โดยการใช้เงินของบริษัทการค้าที่ได้รับสัมปทานจากรัฐบาลอังกฤษในการเข้าไปลงทุนทำการค้าในทวีปแอฟริกา ในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์หรือเหตุฉุกเฉินใดๆ รัฐบาลอังกฤษอาจจะให้ความช่วยเหลือ เช่น สนับสนุนทางการค้าและให้ความมั่นคงของบริษัทการค้าอื่นๆ เพื่อให้พ่อค้าและบริษัทการค้าของอังกฤษได้เปรียบคู่แข่งชาติอื่นๆ ซึ่งจะทำให้พ่อค้าและประชากรที่อยู่ภายใต้อารักขาของอังกฤษปลอดภัยและพร้อมที่จะดำเนินกิจการตามที่รัฐบาลอังกฤษต้องการ⁷

1.3.3 ชาวอังกฤษคิดว่า พวกตนเป็นคนใจบุญสุนทานและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับประชากรทั่วโลก ทำให้ชาวอังกฤษต้องการที่จะรักษาเกียรติและอิสรภาพให้กับชาวโลก (ชาวแอฟริกัน) ซึ่งเป็นประชากรที่พระเจ้าได้สร้างให้เป็นเพื่อนร่วมโลก เพื่อให้ชาวโลกที่ยังด้อยพัฒนาได้เข้ามาอยู่ในอารักขาของชาวอังกฤษ แต่ก็ไม่ใช่ของง่ายที่จะอ้างความดีต่างๆ ดังที่อ้างมานั้นเป็นเครื่องมือในการที่จะโน้มน้าวให้ชาวแอฟริกันเชื่อ และยอมที่จะเข้ามาอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชาวอังกฤษเป็นผู้บัญญัติขึ้น⁸

1.3.4 อังกฤษมีความคิดว่า อังกฤษจะต้องยึดครองเส้นทางที่จะไปยังประเทศอินเดียเพื่อเป็นประกันถึงความมั่นคง ทั้งทางด้านการเมืองและการค้าของอังกฤษ อังกฤษจึงพยายามกีดกันไม่ให้ฝรั่งเศสเข้าไปมีอิทธิพลในอียิปต์ แต่แล้วอังกฤษก็ดำเนินนโยบายผิดพลาดที่ยอมให้ เฟอ์ดินานด์ เดอ เลสเซฟส์ (Ferdinand de Lesseps) นักวิศวกรฝรั่งเศส ทำการขุดคลองสุเอซ (Suez) ทั้งนี้เพราะอังกฤษคิดว่า トラบโดที่ฝรั่งเศสมีความคิดที่จะสร้างเส้นทางคมนาคม เพื่อสะดวกแก่การเผยแพร่ศาสนาและวิชาการ อังกฤษ (ลอร์ด พัลเมอร์สตัน Lord Palmerston นายกรัฐมนตรีของอังกฤษ) ก็ไม่ควรจะขัดขวาง แต่เมื่องานขุดคลองสุเอซสำเร็จลง อังกฤษก็เกิดความวิตกว่า ผู้ที่เฝ้าอยู่ตรงคอคอดปากคลองสุเอซ (หมายถึงฝรั่งเศส) และชาวอียิปต์ ซึ่งเป็นเจ้าของผืนดินอาจจะขับไล่หรือรื้อถอนอิทธิพลของอังกฤษในดินแดนแถบนั้น ใน ค.ศ. 1869 อังกฤษจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมืองของอังกฤษในทวีปแอฟริกาใหม่ ลอร์ด ซาลิสบิวรี (Lord Salisbury) ซึ่งได้เป็นนายกรัฐมนตรีของอังกฤษหลายสมัยในระหว่าง ค.ศ.

⁷Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 224

⁸Ibid., p. 225.

1885-1902 และได้เข้าร่วมประชุมกองเกรสแห่งแบร์ลิน (Berliner Konferenz) ในปี 1885 ได้ให้ความสำคัญของอียิปต์และลุ่มแม่น้ำไนล์ว่าเป็นบริเวณที่มีความสำคัญอันดับหนึ่งของแอฟริกา ในขณะที่ดินแดนอื่นๆ ในแอฟริกามีความสำคัญรองลงไป⁹

1.4 การสร้างเมืองและปัญหาสังคม

ในขณะที่ชาวยุโรปเริ่มคิดที่จะยึดครองดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีปแอฟริกา (ประมาณ ค.ศ. 1800 เป็นต้นไป) อังกฤษยังไม่มีดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีปเลย ทั้งๆ ที่อังกฤษได้มายึดครองดินแดนตามชายฝั่งของทวีปแอฟริกาและได้สร้างเมืองการค้าถึง 4 แห่ง ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 ดินแดนทั้ง 4 ที่อังกฤษยึดครองอยู่ในขณะนั้นคือ แกมเบีย (Gambia) เซียร์รา เลโอน (Sierra Leone) โกลโคส (Gold Coast) และบริเวณลุ่มแม่น้ำไนเจอร์ (Nigerdelta) อังกฤษได้แต่งตั้งสุลต่านแห่งซานชิบาร์ (Sansibar) ซึ่งเป็นผู้ที่ขยันขันแข็งและเอาใจใส่ดูแลผลประโยชน์ต่างๆ ให้กับอังกฤษเป็นกงสุลของอังกฤษ¹⁰ ในระยะแรกๆ อังกฤษสร้างเมืองทั้ง 4 นี้ก็เพียงเพื่อที่จะใช้เป็นสำนักงานจัดหาและติดต่อการค้าเท่านั้น ยังไม่ได้คิดที่จะยึดครองหรือสร้างเป็นเมืองอาณานิคม ทั้งนี้เพราะอังกฤษยังมีความคิดว่าแอฟริกาจะเป็นเพียงสถานที่พักชั่วคราวหรือใช้เป็นสถานที่เดิมเสบียง และเชื้อเพลิงสำหรับการเดินทางไปยังตะวันออกไกล มีเพียงโกลโคสเท่านั้นที่อังกฤษคิดว่า อาจจะมีสำคัญทางด้านการค้าของอังกฤษ¹¹ ในแกมเบีย อังกฤษได้สร้างสถานีการค้าเล็กๆ ขึ้น ซึ่งแทบจะไม่มี ความหมายต่อการค้าของอังกฤษเลย แต่เมื่ออังกฤษมีเรื่องกระทบกระทั่งกับฝรั่งเศสที่เซเนกัล อังกฤษจึงเริ่มเห็นความสำคัญของแกมเบีย ส่วนที่เซียร์รา เลโอน เนื่องจากชายหาดของดินแดนแถบนี้ไม่สามารถสร้างเป็นสถานีการค้าได้ อังกฤษจึงสร้างเป็นเมืองเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของพวกทาสที่ได้รับการปลดปล่อยแล้วเรียกว่าฟรีทาวน์ (Freetown) ณ เมืองฟรีทาวน์นี้เอง ที่ทำให้เกิดปัญหาใหม่ขึ้นคือ เกิดปัญหาเรื่องลุลครั้งระหว่างชาวผิวขาวกับชาวพื้นเมืองผิวดำ (นิโกร) ซึ่งชาวพื้นเมืองไม่ต้องการเห็นสภาพเช่นนั้น ชาวพื้นเมืองจึงถูกเหยียดหยามพวกถูกล้าง ทำให้เกิดปัญหาการเหยียดผิวระหว่างชาวพื้นเมืองกับพวกถูกล้าง และมีการแบ่งพรรคแบ่งพวกขึ้นมาอีก อังกฤษไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องการเหยียดผิวนี้ได้ เพราะอังกฤษมีอิทธิพลอยู่ในขอบเขตจำกัด คือ สามารถควบคุมเพียงบริเวณพื้นที่ที่ติดอยู่ใกล้ๆ ตัวเมืองฟรีทาวน์ และมีอิทธิพลเพียงระยะสั้นๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ค.ศ. 1808 ฟรีทาวน์ได้รับการรับรองให้เป็นเมืองอาณานิคมของอังกฤษและชนบทรอบๆ เมืองฟรีทาวน์ได้รับการรับรองให้อยู่ภายใต้การอารักขาของอังกฤษ

⁹Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 225.

¹⁰Ibid., p. 225.

¹¹Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 225.

1.5 การถ่ายทอดความรู้และวิชาการให้ชาวพื้นเมือง

ในระหว่าง ค.ศ. 1807 - 1860 ทำเรือต่างๆ ที่อังกฤษครอบครองกลายเป็นสถานที่ตรวจจับพ่อค้าที่ทำการค้าทาสในมหาสมุทรแอตแลนติก (Atlantik) อีกทั้งพวกโปรเตสแตนต์ (Protestant) ที่อพยพจากยุโรปไปสร้างรกรากใหม่ที่บริเวณเซียร์รา เลโอน เพื่อทำการเผยแผร์ศาสนาคริสต์ โดยหวังที่จะให้ชาวพื้นเมืองเลิกเชื่อบทคิดดั้งเดิมของพวกเขา พวกโปรเตสแตนต์จึงสร้างโรงเรียนชื่อ เซโธลิกิสเซ่น อินสติทิว ฟอน ฟรีทาวน์ (Theologischen Institut von Freetown) เพื่อเผยแผร์ศาสนาและสอนวิชาการแขนงต่างๆ ต่อมาใน ค.ศ. 1845 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น ฟูราห์ เบย์ คอลเลจ (Furah Bay College) ชาวพื้นเมืองในเซียร์รา เลโอน ประมาณ 70,000 คน อีกทั้งชาวพื้นเมืองในโกโตโคสและในจีเรีย ต่างก็ได้รับการศึกษาทางด้านวิชาการแขนงต่างๆ จากพวกนักเผยแผร์ศาสนาที่สอนอยู่ในโรงเรียนนี้¹² ชาวพื้นเมืองบริเวณนี้จึงได้รับการถ่ายทอดทั้งทางด้านวัฒนธรรมและวิชาการจากอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะรัฐบาลของเซียร์รา เลโอน ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองทั้งหมด ได้รับการสนับสนุนและการฝึกสอนจากอังกฤษ ให้เป็นผู้ตรวจสอบชายฝั่งทะเลของแอฟริกา เพื่อทำการขัดขวางกีดกันและป้องกันไม่ให้มีการค้าทาสในบริเวณแถบนั้น ซึ่งเท่ากับว่าอังกฤษสอนให้ชาวแอฟริกันเริ่มรู้จักการปลดปล่อยพวกตนเอง และเมื่อเวลาผ่านไป ชาวแอฟริกันพวกนี้จึงเป็นพวกแรกที่เรียกร้องสิทธิเสรีภาพและอิสรภาพให้กับชาวแอฟริกันอื่นๆ¹³

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1

ให้นักศึกษาอธิบายถึงเหตุผลต่างๆ ที่ทำให้รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศส ต่อด้านการทำงานของนักเผยแผร์ศาสนาและนักวิชาการในแอฟริกา

2. การแบ่งแยกแอฟริกา

2.1 การประชุมแห่งแบร์ลินเพื่อแบ่งแยกแอฟริกา

การประชุมเพื่อทำการแบ่งแยกแอฟริกา จัดขึ้นที่กรุงแบร์ลิน ประเทศเยอรมนี ตั้งแต่วันที่ 15 พฤศจิกายน ค.ศ. 1884 ถึง 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1885 การประชุมครั้งนี้มีชื่อเรียกว่าการประชุมแห่งแบร์ลินเกี่ยวกับคองโก (Beriner Kongokonferenz) มีผู้แทนจาก 12 ประเทศเข้าร่วมประชุม ส่วนใหญ่เป็นประเทศในยุโรป มีเพียง 2 ประเทศเท่านั้น (สหรัฐอเมริกา

¹²วิชาที่พวกโปรเตสแตนต์สอนให้กับชาวพื้นเมือง คือ เทววิทยา แพทย์ กฎหมาย การค้า และการปกครอง Fischer Weltgeschichte : Band 32., Ibid., p. 226.

¹³Ibid., p. 226.

และตรุกี) ที่ไม่ได้ตั้งอยู่ในยุโรป ผู้ที่ชักนำให้ประเทศมหาอำนาจต่างๆ ส่งผู้แทนมาร่วมประชุมที่กรุงเบอร์ลิน คือ ออตโต้ บิสมาร์ค (Otto Bismark) อัครมหาเสนาบดีแห่งแคว้นปรัสเซียและนายกรัฐมนตรีแห่งจักรวรรดิเยอรมัน เนื่องจากบิสมาร์คเห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะผลักดันให้เยอรมนีมีบทบาทต่างๆ ในระดับโลก อีกทั้งบิสมาร์คต้องการที่จะขัดขวางความมั่งคั่งใหญ่โตสูงของฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม บิสมาร์คมีความคิดว่าฝรั่งเศสควรจะได้รับดินแดนบางส่วนเพื่อเป็นการทดแทนกับการที่ฝรั่งเศสต้องเสียแคว้นเอลซาส โลธริงแกน (Elsab-Lothringen) ให้กับเยอรมนี ฝรั่งเศสจะได้ไม่คิดที่จะคอยหาทางแก้แค้นเยอรมนี นอกจากนี้บิสมาร์คยังพบทางออกที่ดีที่จะไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเยอรมนีและอังกฤษ เนื่องจากบิสมาร์คเห็นว่าขณะนั้นอังกฤษเป็นมหาอำนาจที่น่าเกรงขามมาก ในขณะที่เยอรมนีเพิ่งจะรวมตัวเป็นประเทศ และกำลังต้องการที่จะสร้างรากฐานของตนให้มั่นคง ฉะนั้นบิสมาร์คจึงมองเห็นประโยชน์อย่างมหาศาลจากการแบ่งดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปภายในทวีปแอฟริกา เพราะถ้าหากประเทศมหาอำนาจต่างๆ แสวงหาอาณานิคมพร้อมกัน มหาอำนาจต่างๆ เหล่านั้นก็ต้องมีเรื่องกระทบกระทั่งกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าหากฝรั่งเศสและอังกฤษต่างก็หวาดระแวงซึ่งกันและกัน เยอรมนีก็จะมีโอกาสวางตัวเป็นกลางได้ง่ายขึ้น ฝรั่งเศสและอังกฤษก็คงจะไม่สนใจ และไม่ก่อความยุ่งยากให้กับเยอรมนีเป็นแน่¹⁴

2.2 สมาคมนานาชาติแห่งแอฟริกา

สาเหตุอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้การจัดการแบ่งปันแอฟริกา ทำการจัดประชุมกันที่กรุงเบอร์ลินก็คือ การที่พระเจ้าเลโอโพลด์ที่ 2 (Leopold II) พระมหากษัตริย์แห่งเบลเยียมทรงพยายามทำให้เกิดสถานการณ์ต่างๆ ขึ้นในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำคองโก (Kongo) ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก ก่อนที่พระองค์จะเสด็จขึ้นครองราชย์ (ค.ศ. 1865) พระองค์ยังดำรงพระยศเป็นเจ้าชายแห่งบราบัน (Herzog von Brabant) พระองค์ได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวไปหลายทวีป ทำให้พระองค์มีความรอบรู้อย่างกว้างขวาง เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์สนพระทัยและปรารถนาที่จะครอบครองดินแดนส่วนใหญ่ในของทวีปแอฟริกาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อไม่ให้ประเทศต่างๆ ทราบถึงความปรารถนาของพระองค์ พระเจ้าเลโอโพลด์ที่ 2 แห่งเบลเยียมจึงทรงจัดตั้งองค์การนานาชาติภายใต้พระนามแฝงว่า “สมาคมนานาชาติแห่งแอฟริกา” (African International Association) โดยให้จุดประสงค์ของสมาคมว่า เพื่อทำการค้นคว้าทางด้านวิชาการเกี่ยวกับการช่วยเหลือมนุษยธรรมทั่วโลก เช่น การทำแผนที่เพื่อเป็นกุญแจไปสู่แอฟริกา การป้องกันสวัสดิภาพของพวกสอนศาสนา การเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวแอฟริกัน การช่วยเหลือทางด้านการ

¹⁴“Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 225.

ค้าในแอฟริกาสำหรับประเทศต่างๆ ของยุโรป¹⁵ ค.ศ. 1879 พระเจ้าเลโอโพลด์ ที่ 2 แห่งเบลเยียมทรงว่าจ้างนักสำรวจชาวอังกฤษชื่อ สแตนเลย์ (Henry Morton Stanley) ซึ่งเกิดที่ประเทศเวลส์ (Wales) แต่ได้แปลงสัญชาติเป็นอเมริกันให้ทำการสำรวจดินแดนส่วนที่ลึกเข้าไปภายใน โดยเริ่มออกเดินทางจากแม่น้ำคองโก ซึ่งอยู่ทางด้านมหาสมุทรแอตแลนติก (ด้านตะวันตกของทวีปแอฟริกา) ไปจนถึงเมืองทานกันยิกา (Tanganjika) อยู่ชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย (ด้านตะวันออกของทวีปแอฟริกา) จากอียิปต์ซึ่งอยู่ทางเหนือลงไปจนถึงโรเดเซียน (Rhodesien) ซึ่งอยู่ทางใต้ของทวีปแอฟริกา ดินแดนที่สแตนเลย์ทำการสำรวจนี้มีเนื้อที่มากกว่า 2,500,000 ตารางกิโลเมตร ดินแดนเหล่านี้กลายเป็นสมบัติส่วนตัวของพระเจ้าเลโอโพลด์ที่ 2 แห่งเบลเยียม¹⁶ แต่เนื่องจากพระเจ้าเลโอโพลด์ที่ 2 แห่งเบลเยียม ทรงกู้เงินจากรัฐบาลเบลเยียมเป็นจำนวนมาก มาทำการสำรวจ ทำให้พระองค์ไม่สามารถหาเงินมาคืนรัฐบาลเบลเยียมได้ รัฐบาลเบลเยียม จึงสั่งยึดแคว้นคองโกเป็นของรัฐ

2.3 ผลของการประชุมแห่งแบร์ลินเกี่ยวกับคองโก

การที่รัฐบาลเบลเยียมยึดครองคองโกจากการครอบครองของพระเจ้าเลโอโพลด์ ทำให้ประเทศต่างๆ ในยุโรปเกรงว่า เบลเยียมจะกอบโกยและผูกขาดผลประโยชน์ต่างๆ ในคองโก นอกจากนี้แล้ว ประเทศต่างๆ เห็นเยอรมันทำการขยายอิทธิพลเข้าไปในคาเมรูน (Cameroon) และในบริเวณแอฟริกาตะวันออกกลาง จึงทำให้ประเทศต่างๆ หวาดระแวงว่าเบลเยียมและเยอรมนีจะมีอิทธิพลและยึดครองดินแดนส่วนใหญ่ในของทวีปแอฟริกาเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะต้องกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของประเทศต่างๆ ที่จะพึงได้รับจากแอฟริกาเป็นแน่ จึงทำให้เกิดความตึงเครียดและความหวาดระแวงระหว่างประเทศต่างๆ มากขึ้น บิสมาร์ก อัครมหาเสนาบดีแห่งเยอรมนี จึงถือโอกาสเชิญผู้แทนจากประเทศต่างๆ มาประชุมที่กรุงแบร์ลิน ผู้แทนของประเทศต่างๆ จึงพร้อมใจกันมาประชุมตามคำชักชวนของบิสมาร์ก ผลของการประชุมสรุปว่า

1. ให้คองโกเป็นรัฐอิสระ (เป็นสมบัติส่วนตัวของพระเจ้าเลโอโพลด์ที่ 2 แห่งเบลเยียม แต่พระองค์ต้องยอมให้รัฐคองโก) เป็นตลาดเสรีสำหรับการค้าของนานาชาติ¹⁷

2. ให้สิทธิในการเดินเรือในแม่น้ำคองโกและแม่น้ำไนเจอร์ (Niger) แก่นานาชาติ

3. ประกันเสรีภาพของชาวพื้นเมือง

4. ยุติการมีทาสและการค้าทาสทั่วโลก

5. วางกฎเกณฑ์ใหม่เกี่ยวกับการค้าอาวุธในแอฟริกากลาง

“Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 184.

“Ibid., p. 185.

“Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 184.

6. แบ่งเขตอิทธิพลของมหาอำนาจต่างๆ ทั้งในแอฟริกาตะวันตกแอฟริกาตะวันออกและแอฟริกาตะวันตกเฉียงใต้ (เพื่อไม่ให้มหาอำนาจแย่งกันล่าอาณานิคม ซึ่งจะกลายเป็นชนวนที่นำไปสู่สงคราม)¹⁸

7. ให้ทำการแบ่งดินแดนส่วนที่เหลือที่อยู่ลึกเข้าไปภายในทวีปของแอฟริกาโดยให้สิทธิแก่ประเทศที่ครอบครองดินแดนตามชายฝั่งทะเลมีสิทธิก่อนในการขยายอิทธิพลเข้าครอบครองดินแดนส่วนที่เหลือที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีป ผลของการประชุมแห่งเบร์ลินเกี่ยวกับคองโกทำให้ประเทศมหาอำนาจต่างๆ รีบส่งทหารเข้ายึดครองแอฟริกาส่วนใน ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้มีการล่าเมืองขึ้น โดยที่ประเทศต่างๆ ยินยอมรับรู้¹⁹ สำหรับบิสมาร์คแล้ว เขาไม่ได้ปล่อยให้การประชุมแห่งเบร์ลินเกี่ยวกับคองโกครั้งนี้ ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ บิสมาร์คใช้เวลา 4 เดือนนี้ในการเข้ายึดครองดินแดนต่างๆ ทั่วทวีปแอฟริกาที่ยังไม่มีใครจับจองทั้งในทิศตะวันตกเฉียงใต้ของทวีป (โทโก Togo และคามารูน Cameroon) และในทิศตะวันออกของทวีป บิสมาร์คส่งพ่อค้าชาวเยอรมันออกไปทำสนธิสัญญากับหัวหน้าเผ่าของชาวพื้นเมือง โดยอ้างถึงการช่วยเหลือทั้งทางด้านการเมืองและฝึกสอนทางด้านวิชาการให้กับชาวพื้นเมือง นอกจากนี้ก็ยังทำการขออนุญาตเดินทางผ่านดินแดนชาวแอฟริกันอีกด้วย²⁰

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 2

ให้นักศึกษาบอกถึงจุดประสงค์ที่แท้จริงของพวกผู้แทนชาติต่างๆ ที่มาประชุม ณ กรุงเบร์ลิน

3. แผนการณ์ยึดครองแอฟริกาของชาวยุโรป

3.1 แผนการณ์ยึดครองแอฟริกาของอังกฤษ

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 อังกฤษมีแผนการณ์ที่ยิ่งใหญ่คือ ต้องการที่จะครอบครองดินแดนตั้งแต่ปลายแหลมทางใต้สุดของทวีปแอฟริกาขึ้นไปจนถึงไคโร ซึ่งอยู่ทางเหนือสุดของทวีป ค.ศ. 1806 อังกฤษเข้ายึดครองเคปแลนด์ (Kaplans) และมุ่งที่จะยึดครองดินแดนต่างๆ ขึ้นไปทางเหนือของทวีปเรื่อยๆ ตามเส้นทางที่พวกบัวร์บุกรุก เมื่ออังกฤษเข้าแย่งชิงดินแดนของพวกบัวร์ พวกบัวร์ก็พยายามหลบหนีอังกฤษลึกเข้าไปในทวีป คือหนีจากเมือง

¹⁸⁻¹⁹ สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์, กำเนิดและสิ้นสุดระบอบอาณานิคม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2530) หน้า 72.

²⁰ Fischer Weltgeschichte : Band 32. Ibid., p. 185.

เคปทาวน์ (Capetown) มุ่งขึ้นไปทางเหนือ ค.ศ. 1840 พวกบัวร์รุกรานพวกคัฟเฟอร์ (Kaffern) แล้วสร้างเมืองนาทาล (Natal) แต่แล้วอังกฤษก็เข้าโจมตีและยึดเมืองนาทาลได้ใน ค.ศ. 1844 อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ. 1842 พวกบัวร์ได้สร้างเมืองโอเรนจ์ ฟรีสเตต (Orange Freistaat) ปกครองตนเองจนถึง ค.ศ. 1845 จึงถูกอังกฤษโจมตีและยึดครองไปได้อีก

3.2 สาธารณรัฐทรานส์वालหรือสาธารณรัฐแอฟริกาใต้

ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำวาล (Vaal) ในบริเวณลุ่มแม่น้ำทรานส์वाल (Transvaal) อังกฤษได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นหลายแห่ง แต่ละแห่งทำการปกครองตนเองอย่างอิสระจนถึง ค.ศ. 1852 ใน ค.ศ. 1853 เมืองต่างๆ เหล่านี้ได้รวมตัวกันเป็นสาธารณรัฐทรานส์वाल (Transvaal Republik) เนื่องจากสาธารณรัฐทรานส์वालประกอบด้วยคนพื้นเมืองหลายเผ่าและชาวยุโรปหลายพวก ทำให้เกิดความแตกแยกและเกิดการทะเลาะวิวาทกันตลอดเวลา รัฐบาลของเคปโคโลนี (Capekolonie) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษ จึงเข้าแทรกแซง และสามารถทำการปกครองสาธารณรัฐทรานส์वालได้สำเร็จ²¹ อย่างไรก็ตาม ค.ศ. 1877 รัฐบาลอังกฤษจึงได้เข้าครอบครองสาธารณรัฐทรานส์वालอย่างเป็นทางการ ค.ศ. 1879 อังกฤษส่งทหารเข้ารุกรานพวกซูลู (Zulus)²² ค.ศ. 1880 พวกบัวร์แคว้นทรานส์वालได้ทำการต่อต้านการปกครองของอังกฤษ เพื่อแยกทรานส์वालออกจากการปกครองของอังกฤษ เมื่ออังกฤษพ่ายแพ้แก่พวกบัวร์ที่เนินเขามาจูบา (Majuba Hill หรือ Majerbagerg) ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1881 แล้วทั้งสองฝ่ายได้ร่วมประชุมกันที่เมืองเพรโตเรีย (Pretoria) อังกฤษยอมคืนอธิปไตยให้กับทรานส์वाल ให้ทรานส์वालทำการปกครองตนเองอย่างอิสระ แต่ทรานส์वालจะต้องยอมรับสถานะของการอยู่ภายใต้การปกป้องคุ้มครองของอังกฤษ (Souverenität der britischen Krone) แต่แล้วใน ค.ศ. 1884 อังกฤษได้จัดการประชุมที่กรุงลอนดอนแล้วเปลี่ยนเงื่อนไขบางประการ เช่น เปลี่ยนชื่อจากสาธารณรัฐทรานส์वालเป็นสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ และถ้าหากสาธารณรัฐแอฟริกาใต้จะทำสนธิสัญญาใดๆ กับรัฐอื่นๆ (ยกเว้นรัฐโอเรนจ์ ฟรีสเตต) จะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลของอังกฤษก่อน ในขณะที่อังกฤษกำลังทำสัญญาต่างๆ กับพวกบัวร์ อังกฤษได้ทำการปิดล้อมและยึดรัฐต่างๆ ของพวกบัวร์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เช่น รัฐบาลซูลู (Basuto) เป็นดินแดนเล็กๆ อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของรัฐโอเรนจ์ ฟรีสเตต ซึ่งถูกพวกบัวร์รุกรานใน ค.ศ. 1868 พวกบาสูโทจึงขอความช่วยเหลือจากอังกฤษให้ช่วยทำการต่อต้านพวกบัวร์ ค.ศ. 1871 อังกฤษก็สามารถยึดครองรัฐบาลซูลูได้ ค.ศ. 1879 พวกบาสูโททำการต่อต้านการปกครองของอังกฤษ ค.ศ. 1883

²¹Ploetz, Karl : *Aufzug aus der Geschichte.*, (Wuzzburg 1960 A. G. Ploetz-Verlag) p. 960.

²²สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์, *เรื่องเดียวกัน.*, หน้า 78.

อังกฤษจึงปลดปล่อยรัฐบาลบูโทให้ปกครองตนเองอีกครั้ง อย่างไรก็ตาม ค.ศ. 1884 พวกบูโทได้ลงประชามติกลับไปอยู่ภายใต้ความรักษาของอังกฤษใหม่อีก

3.3 สงครามบัวร์

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1882 อังกฤษได้เข้ายึดครองอียิปต์ล่าง²³ ค.ศ. 1884 อังกฤษประกาศให้ไซมาลีแลนด์ที่อยู่ตรงปากแม่น้ำแดงเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษ นอกจากนี้แล้วอังกฤษยังผนวกดินแดนตอนในของโกลด์โคสต์ (Gold Coast) หรือดินแดนดั้งเดิมของชนเผ่าอาซันติ (Ashanti) ค.ศ. 1886 อังกฤษประกาศให้เบสชวานาแลนด์ (Betschuanaland) เป็นมณฑลราชอาณานิคม (Kronkolonie) ของอังกฤษ²⁴ ค.ศ. 1889 บริษัทแอฟริกาใต้ของอังกฤษ (Britisch sundafrikanische Gesellschaft) ซึ่งเป็นบริษัทที่อยู่ภายใต้การบริหารของเซซิล ไรดส์ (Cecil Rhodes) ได้ก่อตั้งเมืองโรเดเซีย (Rhodesien) ขึ้น การค้นพบแหล่งเพชรนิลจินดาและเหมืองทองในทรานส์วาล (Transvaal) ใน ค.ศ. 1886 ทำให้นักแสวงโชคจากที่ต่างๆ หลั่งไหลเข้ามาอาศัยในสาธารณรัฐของพวกบัวร์เป็นจำนวนมาก ค.ศ. 1894 อังกฤษประกาศให้บริเวณต้นแม่น้ำไนล์ (บริเวณเมืองยูกันดา Uganda) ให้เป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษ หลังจากนั้นเพียงหนึ่งปีอังกฤษก็อ้างสิทธิในการครอบครองดินแดนแถบนี้ไปจนจรดมหาสมุทรอินเดีย²⁵ ค.ศ. 1896 ทหารอาสาสมัครของอังกฤษ 800 คนภายใต้การปกครองของเจมสัน (Jameson Leander) ได้โจมตีและทำการปล้นสดมภ์พวกบัวร์อย่างไม่รู้ตัว ทำให้พวกบัวร์โกรธแค้น พวกบัวร์จึงเข้มงวดและต่อต้านคนแปลกหน้าที่เข้าพักอาศัยตามเมืองต่างๆ ที่พวกบัวร์อาศัยอยู่ การกระทำของพวกบัวร์เป็นที่รู้จักในชื่อของ ครัวเกอร์เดเปสเช่ (Krugerdipesche) ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างพวกบัวร์กับชาวอังกฤษ และเมื่อทั้งสองฝ่ายไม่สามารถประนีประนอมกันได้ สงครามบัวร์จึงเกิดขึ้น (1899-1902) ในระยะแรกๆ ของการรบ พวกบัวร์เป็นฝ่ายชนะ แต่เมื่ออังกฤษใช้วิธีการสกปรกโดยการจับผู้หญิงและเด็กของพวกบัวร์ไปทำการทารุณกรรมต่างๆ พวกบัวร์จึงยอมแพ้และยอมเซ็นสัญญาสันติภาพกับอังกฤษที่เมืองเวเรนิกิง (Vereeniging) ทำให้สาธารณรัฐของพวกบัวร์กลายเป็นอาณานิคมของอังกฤษ โดยที่อังกฤษยอมให้พวกบัวร์ทำการปกครองตนเอง นอกจากนี้อังกฤษยังยอมชดเชยค่าเสียหายให้กับพวกบัวร์เป็นเงินถึงสามล้านปอนด์²⁶ ค.ศ. 1910 อังกฤษได้รวมอาณานิคมของตนที่ตั้งอยู่ตอนใต้ของแอฟริกา คือ คัพแลนด์ หรือ เคปแลนด์ (Kapland) นาทาล (Natal) ทรานวาล (Transvaal) และโอเรนจ์-ฟรีสเตด

²³สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์, เรื่องเดียวกัน., หน้า 79.

²⁴มณฑลราชอาณานิคม คือ อาณานิคมที่อังกฤษปกครองโดยตรง

²⁵สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์, เรื่องเดียวกัน., หน้า 79.

(Orange-Freistaat) แล้วเรียกว่าสหภาพแอฟริกาใต้

3.4 การยึดครองแอฟริกาตะวันออกของอังกฤษ

ทางด้านตะวันออกของทวีปแอฟริกา ค.ศ. 1887 อังกฤษได้เข้ายึดเกาะซานซิบาร์ (Sansibar) แล้วประกาศให้ ซานซิบา เคนียา หรือเคนยา (Kenia) ยูกันดา (Uganda) เป็นเขตคุ้มครองของอังกฤษ แล้วเรียกว่าแอฟริกาตะวันออกของอังกฤษ ค.ศ. 1898 อังกฤษร่วมมือกับอียิปต์ทำการรุกรานซูดาน (Sudan) ทำให้ดินแดนด้านตะวันออกของแอฟริกาตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษเกือบทั้งหมด ยังคงเหลือเพียงทานกานียิกา (Tanganijika) ที่เป็นเมืองภายใต้อิทธิพลของเยอรมัน เมื่อเยอรมันแพ้สงครามโลกครั้งที่ 1 ใน ค.ศ. 1919 อังกฤษจึงยึดทานกานียิกาไปจากเยอรมัน ทำให้ดินแดนตะวันออกของแอฟริกาทั้งหมดอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษแต่ผู้เดียว²⁷

3.5 การยึดครองแอฟริกาตะวันตกของอังกฤษ

ทางด้านตะวันตกของทวีปแอฟริกา อังกฤษเคยใช้เมืองต่างๆ ที่ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของทวีปแอฟริกา เป็นศูนย์กลางสำหรับการค้าหรือไม้ก็เป็นเส้นทางคมนาคมเพื่อเดินทางไปอินเดีย ตั้งแต่ ค.ศ. 1803 บริติช-ไนจีเรีย (Britisch-Higerien) ตกเป็นเมืองมกุฎราชอาณานิคมของอังกฤษ หลังจากนั้นไม่นานอังกฤษก็เข้ายึดครองเมืองโกลด์โคสต์ (Gold Coast) แกมเบีย (Gambia) และเซียร์รา เลโอน (Sierra Leone) เป็นที่น่าสังเกตว่าในระยะแรกๆ ที่อังกฤษทำการล่าและปราบปรามเมืองต่างๆ ในทวีปแอฟริกาอย่างทารุณ ชาวแอฟริกันจึงเกลียดและทำการต่อต้านอังกฤษทุกวิถีทาง แต่เมื่ออังกฤษปราบเมืองต่างๆ เหล่านี้ได้แล้ว อังกฤษก็สามารถปกครองเมืองต่างๆ เหล่านี้ให้อยู่ในความสงบได้ ทั้งนี้เพราะในระยะแรกๆ อังกฤษยังปล่อยให้พวกหัวหน้าหรือเจ้าเมือง ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองทำการปกครองกันเอง อังกฤษจะติดต่อหรือบีบบังคับทางด้านการเมืองกับหัวหน้าหรือเจ้าเมืองโดยตรง ชาวพื้นเมืองในดินแดนที่อังกฤษปกครองอยู่ จึงไม่รู้สึกรู้ว่าพวกตนอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ อย่างไรก็ตาม อังกฤษเข้าควบคุมทางด้านเศรษฐกิจของเมืองต่างๆ ที่ตนปกครองในรูปของสหภาพเศรษฐกิจ คือให้เมืองต่างๆ เป็นสมาชิกของเครือจักรภพอังกฤษ ชาวแอฟริกันเป็นผู้ผลิต ในขณะที่อังกฤษเป็นผู้จัดการติดต่อซื้อขายให้ ชาวแอฟริกันจึงค่อยๆ คั่นเคยกับอังกฤษมากขึ้นๆ

3.6 การยึดครองดินแดนต่างๆ ในแอฟริกาของฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสเริ่มทำการล่าอาณานิคมจาก 3 เมือง คือ อัลจีเรีย (Algerien) เซเนกัล

²⁶Ploetz, Karl : Op.cit., p. 961.

²⁷Ploetz, Karl : Ibid., p. 191.

(Senegambien) และกาบอง (Gabun หรือ Cabon) ค.ศ. 1830 ฝรั่งเศสส่งทหารไปโจมตีอัลจีเรีย และสามารถยึดท่าเรือของอัลจีเรียหลายแห่ง แล้วฝรั่งเศสก็บุกลึกเข้าไปในทวีปแอฟริกา จนสามารถครอบครองดินแดนภายในทวีปแอฟริกาตั้งแต่แอฟริกาตอนกลาง (Zentralafrika) ขึ้นไปจนถึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ค.ศ. 1882 ฝรั่งเศสสามารถยึดตูนิเซียเป็นรัฐในอารักขา²⁸ ค.ศ. 1898 ฝรั่งเศสขยายอิทธิพลขึ้นไปทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของแอฟริกาตอนกลางจนกระทั่งถึงเมืองฟาโซดา (Fashoda) ในขณะที่อังกฤษก็ขยายอิทธิพลเข้าไปในซูดาน (Sudan) ทำให้มหาอำนาจทั้งสองต้องเผชิญหน้ากัน แต่แล้วฝรั่งเศสก็ยอมโอนอ่อนผ่อนปรนให้อังกฤษ ตั้งแต่นั้นมาฟาโซดาจึงเป็นชื่อที่มีความหมายถึงการพ่ายแพ้ทางการทูตของฝรั่งเศส²⁹ อย่างไรก็ตาม ฝรั่งเศสยังมีดินแดนอาณานิคมที่ไม่ได้อยู่ติดกับดินแดนยึดครองส่วนใหญ่ของฝรั่งเศส คือโซมาลีแลนด์ของฝรั่งเศส (French Somaliland) และเกาะมาดากัสการ์ (Madagascar) ดินแดนทั้งสองนี้เป็นสถานที่สำคัญที่ยืนยันถึงความมั่นคงของฝรั่งเศส ที่จะต้องป้องกันและรักษาเส้นทางเดินเรือจากยุโรปไปยังอินเดีย ฝรั่งเศสได้สร้างท่าเรือและสถานีเติมน้ำมันที่เมืองโอบอก (Obok) ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนปลายของทะเลแดง และเป็นศูนย์กลางของโซมาลีแลนด์ของฝรั่งเศส ส่วนเกาะมาดากัสการ์นั้น ฝรั่งเศสได้เข้ายึดครองบางส่วนของมาดากัสการ์ ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 และสามารถยึดครองได้ทั้งเกาะใน ค.ศ. 1904 ใน ค.ศ. 1896 ฝรั่งเศสประกาศให้มาดากัสการ์เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ค.ศ. 1904 ฝรั่งเศสเข้าครอบครองแอฟริกาตะวันตกโดยส่งทหารเข้าไปในตอนในของฝั่งทะเลไอวอรี (Ivory) และกินี (Ginea) ฝรั่งเศสทำการปกครองอาณานิคมของตนในทวีปแอฟริกา โดยการจัดตั้งศูนย์กลางการปกครองขึ้น เพื่อใช้เป็นสำนักงานสำหรับติดต่อกับหัวหน้าเผ่าหรือเจ้านคร ซึ่งเป็นคนพื้นเมือง ยกเว้นตูนิส (Tunis) และมอร็อกโก (Morokko) ซึ่งฝรั่งเศสทำการปกครองโดยตรง อย่างไรก็ตาม ฝรั่งเศสพยายามทำให้คนในอาณานิคมเป็นชาวฝรั่งเศส โดยการให้แปลงสัญชาติของชาวอาณานิคมเป็นฝรั่งเศส ผู้ที่แปลงสัญชาติแล้วมีสิทธิเข้ารับราชการทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐอัลจีเรีย ได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศฝรั่งเศส ชาวอัลจีเรียมีสิทธิเลือกตั้ง และสิทธิส่งผู้แทนเข้าร่วมในสภาของฝรั่งเศสด้วย³⁰

3.7 อุปสรรคต่าง ๆ ของปอร์ตูเกสในการล่าอาณานิคมในแอฟริกา

ในขณะที่อังกฤษและฝรั่งเศสต่างก็ทำการแสวงหาและล่าอาณานิคม แล้วทำการ

²⁸ สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์, เรื่องเดียวกัน., หน้า 80.

²⁹ Ploetz, Karl : Op.cit., p. 960.

³⁰ Ploetz, Karl : Op.cit., p. 960.

เชื่อมดินแดนต่างๆ ของตนในแอฟริกาเข้าด้วยกัน ปอร์ตุเกสก็มีความคิดที่จะล่าและเชื่อมดินแดนอาณานิคมของตนเช่นกัน แต่ปอร์ตุเกสไม่สามารถทำตามที่ต้องการได้ ทั้งนี้เพราะดินแดนที่ปอร์ตุเกสปกครองในแอฟริกา คือ อังโกลา (Angola) ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของทวีป กับโมซัมบิก (Mozambique) ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของทวีป อยู่ห่างไกลกันมาก ดินแดนที่อยู่ระหว่างเมืองทั้งสองนี้มีหลายประเทศเรียกร้องและอ้างสิทธิการยึดครอง อีกทั้งปอร์ตุเกสเองก็ไม่มีอำนาจทางทหารและการเงิน ปอร์ตุเกสจึงถูกบีบบังคับและข่มขู่จากประเทศอื่นๆ ใน ค.ศ. 1881 บริเวณกันอ่าวของคองโก (Kongobeeken) ได้รับการยอมรับจากสมาพันธ์นานาชาติเกี่ยวกับแอฟริกา (International Africanischen Gesellschaft) ให้เป็นดินแดนของการค้นคว้าและวิจัยทางวิชาการ โดยให้อยู่ภายใต้การควบคุมของพระมหากษัตริย์แห่งเบลเยียมซึ่งเป็นผู้ที่มีความทะเยอทะยานในการเข้ายึดครองดินแดนแถบนี้ทั้งหมด พระองค์ทรงเป็นผู้ริเริ่มสร้างเมืองคองโก (Kongo) และเป็นผู้ต่อต้านการอ้างสิทธิในการยึดครองของประเทศต่างๆ ในบริเวณนี้ ฉะนั้นปอร์ตุเกสจึงหมดโอกาสที่จะล่าและเชื่อมต่อดินแดนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของตนเข้าด้วยกัน นอกจากนี้แล้ว วันที่ 11 มิถุนายน ค.ศ. 1891 ปอร์ตุเกสยังต้องยอมรับรองสนธิสัญญาที่อังกฤษบีบบังคับว่า โรเดเซีย (Rhodesien) เป็นดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ³¹ ปอร์ตุเกสจึงหมดโอกาสที่จะขยายอิทธิพลของตนในทวีปแอฟริกา

3.8 การล่าอาณานิคมของเยอรมันในแอฟริกา

ในระหว่าง ค.ศ. 1683-1717 พระมหากษัตริย์แห่งปรัสเซียพยายามที่จะแสวงหาอาณานิคมในทวีปแอฟริกาบริเวณโกลด์คอสต์ (Goldküste) หรือ โกลด์โคสต์ (Gold Coast) ในรูปแบบของเอกชน โดยใช้ชื่อเรียกว่า แผนการณ์โกรสฟรีดริชส์เบิร์ก (Groß-Friedrichsburg) แต่แผนการณ์นี้ไม่ประสบความสำเร็จ การแสวงหาอาณานิคมของชนชาติเยอรมันจึงเงียบหายจนกระทั่ง ออตโต บิสมาร์ก (Otto Bismark) อัครมหาเสนาบดีแห่งปรัสเซีย สามารถรวมชาวเยอรมันจากแคว้นต่างๆ แล้วจัดตั้งเป็นประเทศเยอรมันได้สำเร็จใน ค.ศ. 1871 ชาวเยอรมันจึงเริ่มคิดที่จะขยายอิทธิพลของเยอรมันออกไปยังประเทศต่างๆ แต่บิสมาร์กก็ยังไม่ยอมรับแนวความคิดนี้ นอกจากนี้บิสมาร์กยังทำการต่อต้านการแสวงหาอาณานิคมอีกด้วย แต่เมื่อประเทศเยอรมนีมีความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมรุ่นหน้าประเทศต่างๆ ในยุโรป บิสมาร์กจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องมียดินแดนเพิ่มเติม เพื่อที่จะรองรับปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม บิสมาร์กจึงสั่งให้เริ่มออกล่าอาณานิคม เนื่องจากเยอรมันออกล่าอาณานิคมช้ากว่าประเทศต่างๆ ในยุโรป เยอรมันจึงต้องทำการล่าอาณานิคมในรูปแบบของการแสวงหาที่ออกแสวงหาดินแดนที่ยัง

³¹Ibid., p. 162.

ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพล หรือภายใต้การปกครองของประเทศใด แล้วชาวเยอรมันก็เข้าไปติดต่อกับชาย โดยการแลกเปลี่ยนวัตถุที่หาได้จากดินแดนเสรีเหล่านั้นกับสินค้าสำเร็จรูปของเยอรมัน การแสวงหาอาณานิคมของเยอรมันจึงเป็นการแสวงหาโดยการส่งพ่อค้าเข้าไปเจรจาต่อรองกับเจ้าครองนครดินแดนต่างๆ ในแอฟริกา วันที่ 24 เมษายน 1884 พ่อค้าชาวเยอรมันจากเมืองเบรเมน (Bremen) ชื่อ ออดอล์ฟ ลูเดอร์วิทซ์ (Adolf Luderitz) ได้ซื้อที่ดินแถบด้านเหนือของแม่น้ำโอเรนจ์ตรงปากอ่าวอังกรา เพกูอานา (Angra Peguana) ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของทวีปแอฟริกา ต่อมารัฐบาลเยอรมันได้ประกาศให้ดินแดนนี้เป็นแอฟริกาตะวันตกที่อยู่ภายใต้การอารักขาของเยอรมัน ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1884 กองสุลใหญ่ชาวเยอรมันประจำเมืองตูนิส (Tunis) ชื่อ กุสตาฟ นาคซ์ทิกาล (Gustav Nachtigal) ได้รับมอบหมายจากบิสมาร์คให้ไปจัดหาอาณานิคมแถบอ่าวกินี (Guinea) นาคซ์ทิกาลจึงติดต่อขอซื้อเมืองโทโก (Togo) ไนเจอร์ (Niger) และคาเมอรูน (Kamerun) จากชาวพื้นเมือง ใน ค.ศ. 1884 พ่อค้าชาวเยอรมันชื่อ คาร์ล เปเตอร์ (Karl Peter) ได้ทำสัญญากับหัวหน้าเผ่าชาวพื้นเมืองว่าจะให้ความช่วยเหลือทางด้านอุตสาหกรรมและความคุ้มครองทางทหารแก่ทานกานยิกา ซึ่งอยู่ระหว่างเมืองเคนยา³² ของอังกฤษและโมแซมบิกของปอร์ตูกีส ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1885 เยอรมันได้ประกาศให้ทานกานยิกาเป็นอาณานิคมแอฟริกาตะวันออกของเยอรมัน

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 3

นักศึกษานิพนธ์ถึงสาเหตุที่ทำให้การยึดครองแอฟริกาของอังกฤษกลายเป็นการทำสงครามระหว่างอังกฤษ-บัวร์

สรุปท้ายบท

ตั้งแต่ ค.ศ. 1880 ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมของยุโรปขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้ประเทศต่างๆ ต้องการที่จะขยายฐานทางเศรษฐกิจของตนออกไปยังทวีปอื่นๆ ประชากรของยุโรปเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลไปยังทวีปอื่นๆ ประมาณ 50 ล้านคน ในจำนวนนี้มีเพียงไม่กี่เปอร์เซ็นต์ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในทวีปแอฟริกา ทั้งๆ ที่แอฟริกาเป็นดินแดนที่อยู่ใกล้ยุโรปที่สุด การที่ชาวยุโรปไม่สนใจแอฟริกา อาจจะเป็นเพราะชาวยุโรปรู้จักแอฟริกาก็แต่เฉพาะ

³²Gebhardt Bruno : Handbuch der Deutschen Geschichte Band 3. (Stuttgart 1970 Union Verlag) p. 330.

ดินแดนทางเหนือของทวีป ซึ่งมีประชากรอาศัยหนาแน่น คงจะไม่มีที่ดินทำกินเหลืออยู่ ส่วนทางใต้ของแอฟริกา ซึ่งมีข่าวของการค้นพบทรัพยากรที่มีค่า ก็เป็นดินแดนที่ห้ามคนแปลกหน้าเข้าเมืองในขณะที่ดินแดนส่วนอื่นๆ ของแอฟริกาเป็นดินแดนที่ไม่มีใครรู้จักมาก่อน เรื่องราวที่ชาวยุโรปรู้เกี่ยวกับดินแดนภายในทวีปแอฟริกามักจะเป็นเรื่องน่ากลัว หรือความทรมานทารุณ ซึ่งทำให้ชาวยุโรปไม่อยากจะเสี่ยง อย่างไรก็ตาม ยังมีนักผจญภัยบางพวกเดินทางไปเสี่ยงโชค เพราะอยากจะมีที่ดินที่ทำกินเป็นของตนเอง บางพวกหวังที่จะหาทางร่ำรวยจากการลงทุนเพียงเล็กน้อยเพื่อให้ได้กำไรจำนวนมาก ในขณะที่บางพวกออกเสี่ยงโชคโดยที่ไม่มีทุนรอนของตนเองเลย จึงต้องเดินทางในรูปของนักเผยแผ่ศาสนาหรือนักค้นคว้าทางวิชาการ แม้ว่าสองพวกหลังนี้จะไม่ค่อยมีผลงานปรากฏให้เห็นมากนัก แต่ก็ยังได้ชื่อว่าเป็นพวกที่ทำประโยชน์ให้กับสังคมส่วนรวม

ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1884 ผู้แทนของประเทศต่างๆ ในยุโรปได้พร้อมใจกันมาประชุมที่แบร์ลิน เมืองหลวงของจักรวรรดิเยอรมัน เพื่อทำการจัดสรรปันส่วนดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีปแอฟริกาตามคำชักชวนของบิสมาร์ก อัครมหาเสนาบดีแห่งปรัสเซีย และนายกรัฐมนตรีแห่งจักรวรรดิเยอรมัน ครั้งนี้จึงถือได้ว่าเป็นผลงานและความสามารถของบิสมาร์ก ที่ทำให้ประเทศต่างๆ ยอมรับและเห็นความสำคัญของจักรวรรดิเยอรมันในฐานะประเทศมหาอำนาจประเทศหนึ่งของโลก ผลการประชุมเป็นประโยชน์ต่อจักรวรรดิเยอรมัน ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจอย่างมาก ทางด้านการเมืองทำให้จักรวรรดิเยอรมันสามารถวางตัวเป็นกลาง ในขณะที่ประเทศต่างๆ ต่างก็มีเรื่องกระทบกระทั่งและหวาดระแวงซึ่งกันและกัน ทางด้านเศรษฐกิจแคว้นคองโกกลายเป็นตลาดเสรี ที่นานาชาติสามารถเข้าไปหาผลประโยชน์ นอกจากนี้จักรวรรดิเยอรมันยังมีโอกาสได้ครอบครองดินแดนบางส่วนของแอฟริกาด้วยวิธีการดำเนินงานในรูปของการติดต่อค้าขาย อย่างไรก็ตาม การประชุมแห่งแบร์ลินครั้งนี้ เป็นผลร้ายต่อแอฟริกาอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะประเทศต่างๆ ในยุโรปต่างก็ยินยอมและรับรู้ถึงการที่ชาวยุโรปเข้าไปรุกรานและยึดครองดินแดนของชาวแอฟริกัน ทำให้แอฟริกาทั้งทวีปกลายเป็นอาณานิคมของชาวยุโรป ดังนั้นประเทศต่างๆ ในยุโรปจึงทำการยึดครองดินแดนส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีปแอฟริกาด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งก็ไม่พ้นจากการใช้กำลังทหารรุกราน และเล่ห์เหลี่ยมทางการเมืองบีบบังคับให้แอฟริกาเป็นสมบัติของชาวยุโรป ในขณะที่ชาวยุโรปต่างก็อ้างว่า “ยุโรปได้นำความเจริญให้กับแอฟริกาทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ยุโรปได้ช่วยให้แอฟริกาหลุดพ้นจากความป่าเถื่อนและความโง่มงาย”

ประเมินผลท้ายบท

1. ให้นักศึกษาวิเคราะห์ถึงเหตุผลต่างๆ ที่ทำให้ชาวยุโรปในระยะแรกๆ ยังไม่สนใจทวีปแอฟริกา
2. ให้นักศึกษาวิเคราะห์ถึงผลของการประชุมแห่งแบร์ลิน ว่ามีผลดีหรือผลเสียต่อแอฟริกาอย่างไร
3. ให้นักศึกษาวิเคราะห์ว่าทำไมการยึดครองแอฟริกาของชาวยุโรป บางชาติจึงประสบผลสำเร็จในขณะที่บางชาติไม่ประสบผลสำเร็จ

แนวตอบประเมินผลก่อนการเรียนบทที่ 2

1. ในระยะแรกๆ ชาวยุโรปไม่สนใจแอฟริกา เพราะชาวยุโรปส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับทวีปแอฟริกา จึงคิดว่าแอฟริกาเป็นทวีปที่มีแต่ความน่ากลัว ที่เต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บและอันตรายต่างๆ
2. สาเหตุที่ทำให้ชาวยุโรปมาประชุมที่แบร์ลินเพื่อแบ่งแยกแอฟริกา คือ
 1. การชักชวนของออตโต บิสมาร์ค ซึ่งต้องการที่จะสร้างภาพพจน์ของประเทศเยอรมนี ให้เป็นผู้นำของโลก
 2. การที่รัฐบาลเบลเยียมจะทำการยึดครองแคว้นคองโก จากพระเจ้าเลโอโพลด์ที่ 2 แห่งเบลเยียม ซึ่งจะทำให้ประเทศต่างๆ ต้องเสียผลประโยชน์
 3. ชาวยุโรปต่างก็หวังจะยึดครองดินแดนของแอฟริกา ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ชาวยุโรปจึงหามาตรการต่างๆ เพื่อที่จะกีดกันชาติอื่นๆ ไม่ให้เข้าไปยึดครอง

แนวตอบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1

- รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสต่อต้านการทำงานของนักเผยแพรศาสนาและนักวิชาการ
1. เพราะขณะนั้นหลายประเทศในยุโรป กำลังต้องการให้มีการยกเลิกการค้าทาส
 2. ในการเผยแพรศาสนาและวิชาการในแอฟริกา รัฐต้องจ่ายเงินเป็นจำนวนมาก แต่ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงคือนักเผยแพรศาสนาและนักวิชาการ ในขณะที่
 3. รัฐบาลยังไม่เห็นผลประโยชน์ที่รัฐจะได้รับจากแอฟริกา

แนวตอบกิจกรรมการเรียนรู้ 2

ผู้แทนจากประเทศต่างๆ เดินทางไปประชุมที่แบร์ลิน เพราะเกรงว่า

1. เยอรมนีและเบลเยียมจะยึดครองดินแดนส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีปแอฟริกา
2. เยอรมนีและเบลเยียมจะมีอิทธิพลและผูกขาดผลประโยชน์ต่างๆ ในคองโก

แนวตอบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ 3

การยึดครองแอฟริกาของอังกฤษ กลายเป็นสงครามระหว่างอังกฤษ-บัวร์ เพราะอังกฤษและบัวร์ ต่างก็ขัดผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

แนวตอบประเมินผลท้ายบท

1. ในระยะแรกๆ ชาวยุโรปยังไม่สนใจทวีปแอฟริกา เพราะชาวยุโรปส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับแอฟริกา และยังไม่เห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับจากแอฟริกา
2. ผลของการประชุมแห่งเบร์ลิน (เกี่ยวกับคองโก) มีผลเสียต่อแอฟริกาอย่างมาก หลังจากการประชุมสิ้นสุดลงแล้ว ประเทศต่างๆ ในยุโรป ต่างก็เข้าทำการยึดครองแอฟริกาเป็นอาณานิคมของตน
3. การยึดครองแอฟริกาของชาวยุโรปบางชาติ ประสบผลสำเร็จ เพราะชาติเหล่านั้นเป็นชาติมหาอำนาจ ทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ และมีวิธีปกครองชาวอาณานิคม ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง เช่นอังกฤษและฝรั่งเศส ในขณะที่ชาวยุโรปบางชาติ ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเป็นชาติเล็กๆ ที่ไม่มีอำนาจทั้งทางด้านการเมือง และเศรษฐกิจ อีกทั้งไม่สนใจที่จะยึดครองดินแดนในแอฟริกาอย่างถาวร เช่น สเปนและปอร์ตุเกส

กิจกรรมการเรียนรู้บทที่ 2

1. ให้นักศึกษาอธิบายถึงเหตุผลต่างๆ ที่ทำให้รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศส ต่อด้านการทำงานของนักเผยแพร่ศาสนาและนักวิชาการในแอฟริกา
2. ให้นักศึกษาบอกถึงจุดประสงค์แท้จริง ของพวกผู้แทนชาติต่างๆ ที่มาประชุม ณ กรุงเบร์ลิน
3. ให้นักศึกษาอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้การยึดครองแอฟริกาของอังกฤษ กลายเป็นการทำสงครามระหว่างอังกฤษ-บัวร์